

РОЛЬ ГЕТЬМАНА П. СКОРОПАДСЬКОГО У РОЗБУДОВІ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИЙ АНАЛІЗ)

© Дурач В.М., 2006

Розглянуто військово-політичні аспекти діяльності гетьмана П. Скоропадського у період існування гетьманату на Україні (1918 рік). З позицій сьогодення оцінюються здобутки і прорахунки його як глави Української держави, зокрема у військовій сфері, зміцненні національної безпеки.

In the article are examined military-political aspects of activity of hetman P.Skoropadsky in a period existence of Hetman's government on Ukraine (1918 year). From positions of the present achievements and miscalculations of him as Ukrainian country's leaders are estimated, in particular in a military sphere, strengthening of national safety.

В умовах розбудови незалежної Української держави надзвичайно актуальною постає проблема відтворення історичної правди про найвизначніші етапи боротьби за нашу незалежність, об'єктивного оцінювання героїчних постатей української історії, котрих злісно паплюжили, спотворювали в радянській історіографії, а їхню діяльність висвітлювали як зрадницьку стосовно українського народу. Так оцінювали М. Грушевського, С. Петлюру, В. Винниченка і багатьох інших видатних діячів українського визвольного руху. Але найбільшою мірою це стосувалося особистості гетьмана П. Скоропадського.

У фундаментальному витворі радянських істориків – “Радянський історичній енциклопедії” – читаємо: “Скоропадський П.П. – крупний поміщик Чернігівської і Полтавської губерній, з 1917 року лідер української контрреволюції. В жовтні 1917 року на з'їзді вільного козацтва в Чигирині був призначений главою військових формувань Центральної Ради. В час австро-німецької окупації на інсценованому “з'їзді хліборобів” у Києві 29 квітня 1918 року був обраний гетьманом України. У той же день проголосив створення “Української держави”, а себе – її верховним правителем. Як ставленик німецьких імперіалістів сприяв пограбуванню українського народу німецькими окупантами. У грудні 1918 року вигнаний українським повсталим народом. Втік до Німеччини, де продовжував до кінця життя займатися антирадянською діяльністю” [10, с. 963].

У такому ж зневажливому тоні зображали особистість гетьмана П. Скоропадського й інші радянські історики.

Логічно, що цілком по-іншому, з протилежних позицій намагались оцінювати діяльність гетьмана П. Скоропадського прихильники поваленого російського монарха. Генерал Денікін у своїх спогадах винятково негативно оцінював діяльність гетьмана, відзначав його хитання. Офіцерський склад у його війську був лише російський, а в уряді переважали пронімецькі настрої, ворожі щодо Росії. Однобока орієнтація П. Скоропадського на Німеччину призвела до краху гетьманату в Україні, стала згубною для долі особисто гетьмана [8, с. 168–173].

Настав час сказати правду про П. Скоропадського, який за короткий час своєї державницької діяльності зробив надзвичайно багато для розвитку і зміцнення Української держави. Насамперед відзначимо, що П. Скоропадський прийшов до влади за надзвичайно складних внутрішньо-політичних і зовнішньополітичних обставин. Всередині країни надто слабкою була центральна і місцева влади, процвітала корупція, слабкими були органи правопорядку і Збройні сили. Ще

складнішими були міжнародні позиції держави. Необхідно було протистояти агресивним зазіханям більшовицької Росії, реакційної Польщі, монархічним формуванням російського генерала Денікіна. Потрібно було налагоджувати непрості стосунки з окупаційною німецькою владою, пробувати налагодити взаємозв'язки з неприязними щодо України країнами Антанти.

П. Скоропадський виявив себе як достатньо обдарований державний діяч, добре розумів назрілі потреби краю, намагався подолати хиби своїх попередників, відновити довіру народу до влади.

Коротко про найвагоміші здобутки і прикрі прорахунки та невдачі уряду П. Скоропадського.

Насамперед позитивно потрібно оцінити наполегливі зусилля щодо забезпечення міжнародного визнання державної незалежності України, налагодження зовнішньополітичних зв'язків, рівноправної співпраці в економічній сфері.

Як видається, значно менш вдалими були намагання гетьмана зміцнити безпеку держави, створити боєздатну армію, налагодити співпрацю з різними верствами населення, різними політичними партіями і рухами. Поразка Німеччини у війні, вимушена зміна зовнішньополітичних пріоритетів виявила неспроможність уряду до гнучкої перебудови.

Ще раз хочу привернути увагу до питань, які, на нашу думку, якнайкраще розв'язував уряд П. Скоропадського.

Відомо, що свою діяльність П. Скоропадський розпочав з рішучої відмови від політики Центральної Ради. В "Грамоті до всього українського народу" від 29 квітня 1918 р. П. Скоропадський оголосив Центральну Раду та її установи нездатними до державної роботи і заявив, що для забезпечення порядку і спокою він бере на себе необмежену владу над Україною, оголошує розпущеними Центральну Раду: її місцеві установи та органи, земельні комітети, скасовує все її законодавство, повертає правову силу всім попереднім формам приватної власності [1, с. 271].

За час існування гетьманщини значно розширилися межі міжнародної діяльності української держави. Про це, зокрема, свідчить те, що в Києві було акредитовано 11 зарубіжних місій: з Німеччини, Австро-Угорщини, Туреччини, Болгарії, Польщі, Румунії і Фінляндії, Азербайджану, Грузії, Дону та Кубані. Своєю чергою, 10 українських дипломатичних представництв було спрямовано для роботи за кордоном: до Німеччини, Австро-Угорщини, Туреччини, Болгарії, Дону, Фінляндії, Швейцарії, Румунії, Кубані та Швеції. Гетьманський уряд також призначив дипломатичну місію до Польщі, але через наявні тоді територіальні суперечності між Україною і Польщею, відправлення української місії до Польщі було затримано [7, с. 326; 4, с. 160].

2 червня 1918 р. Німеччина офіційно визнала незалежність Української держави, а 24 липня того самого року ратифікувала Брестський мирний договір, окремим законом гетьмана П. Скоропадського теж було схвалено цей договір. Зміни відбулися у дипломатичних представництвах: послом України в Берліні став Ф. Штейнгель, котрий змінив на цій посаді О. Севрюка, німецькі інтереси в Києві відстоював барон Ф. Мумм фон Шварденштайн [7, с. 328].

4–18 вересня 1918 року Німеччину відвідав гетьман П. Скоропадський, відбулися його зустрічі з імператором Вільгельмом II і рейхсканцлером Г. Гертлінгом [7, с. 328]. Було погоджено з німецьким керівництвом майбутню лінію українсько-російського кордону, домовлено про визнання Криму автономною частиною Української держави. Було вирішено долю 35 кораблів Чорноморського флоту, які не були затоплені більшовиками в Новоросійську, й, згідно з умовами Брестського миру, відходили до країн Четвірного союзу. Після тривалих переговорів П. Скоропадському вдалося домогтися від Німеччини повернення частини флоту (один лінкор, один крейсер, одинадцять міноносців тощо) [7, с. 328]. Як наслідок, Українська держава заклала основи формування власного флоту, зміцнила свої позиції на Чорному морі.

Урядам Німеччини і Австро-Угорщини вдалося нав'язати Україні кабальні умови економічного, торговельного співробітництва. Україна зобов'язувалася постачати до Німеччини та Австро-Угорщини до 31 липня 1918 р. 60 млн. пудів зерна, 3 млн. пудів цукру, значну кількість інших сільськогосподарських продуктів, 37,5 млн. пудів залізної руди. Певні, обмежені, зобов'язання щодо економічної допомоги Україні брала на себе і німецька сторона [7, с. 328]. Через об'єктивні обставини ці зобов'язання не були виконані жодною із сторін.

Складніше будувалися взаємини України з Австро-Угорщиною. Віденські власті не хотіли передавати Україні Холмщину і Підляшшя, затягували переговори щодо її кордонів. У Східній Галичині фактично зірвалася ратифікація Брестського мирного договору.

Радянська Росія відповідно до Брестських мирних угод вимушена була 12 червня 1918 р. підписати з Україною мирну угоду, за якою визнавала незалежність Української держави. Передбачалося припинення бойових дій на всіх фронтах. Однак Росія висувала провокаційні претензії на частину східних і південних земель (частину Катеринославщини, Харківщини і Херсонщини), не погоджувалася на відокремлення від Росії Криму, Кубані і Дону. 13 листопада 1918 р. після формального завершення Першої світової війни більшовицька Росія в односторонньому порядку анулювала Брестський мирний договір і відмовилася від своїх зобов'язань щодо України.

Переговори України з сусідніми державами – Румунією і Польщею, здебільшого з проблем з'ясування взаємних територіальних претензій, виявилися затяжними і малоуспішними. Зате урядові П. Скоропадського вдалося установити дипломатичні відносини з Фінляндією, Білоруссю, Грузією, консульські відносини з Литвою. Важко налагоджувалися взаємини з нейтральними державами – Швецією та Швейцарією. Реальні кроки щодо зближення з країнами Антанти П. Скоропадський почав робити ще в жовтні 1918 року, коли стала незаперечною поразка Німеччини у Першій світовій війні.

Про істотну переорієнтацію зовнішньополітичного курсу П. Скоропадського свідчило те, що на початку листопада 1918 року представник України І. Коростовець в Яссах, де перебували військові місії країн Антанти, намагався налагодити контакти з урядами країн-переможниць у війні. У Швеції глава української дипломатичної місії, генерал Б. Баженов переконував представників Антанти у прагненні України налагодити нормальні відносини з Англією, Францією, США. За дорученням П. Скоропадського, Д. Дорошенко і Е. Лукасевич шукали контактів з представниками Антанти в Швейцарії. П. Скоропадський, прагнучи закріпити нову зовнішньополітичну орієнтацію, змінив Д. Дорошенка А. Афанасьєвим на посту міністра закордонних справ. До Франції, Англії, США були скеровані українські дипломатичні місії, але їх зусилля виявилися марними [9, с. 333–334].

Окремо варто розглянути і з позицій сьогодення оцінити суперечливі і хибні завершальні акції П. Скоропадського, які згодом були розцінені певними політичними угрупованнями з кон'юнктурних міркувань як “антинародні, зрадницькі.” [2, с. 134]. Йдеться про його Грамоту від 14 листопада 1918 року про намір встановити федеративні зв'язки з Росією. У цьому документі дійсно зазначалося: “...На принципах федеративних повинна бути відновлена давня могутність і сила всеросійської держави. В цій федерації Україні належить зайняти одне з перших місць, бо від неї пішли порядок і законність в краю, і в її межах перший раз свобідно віджили всі принижені і пригноблені більшовицьким деспотизмом громадяни бувшої Росії... Їй перший належить виступити у справі утворення всеросійської федерації, конечною метою якої буде відновлення великої Росії. В осягненні цієї мети лежить як запорука добробуту всієї Росії, так і забезпечення економічно-культурного розвитку цілого українського народу на міцних підставах національно-державної самобутності” [2, с. 134].

Потрібно, на наш погляд, погодитися з висновками істориків, політологів нашого часу, які стверджують, що сумнозвісна грамота П. Скоропадського мала найвірогідніше тактичний, а не стратегічний характер, і не суперечила реалізації його головної ідеї – утвердження державної незалежності України.

У виступі свідомо більша увага привернута до висвітлення зовнішньополітичних аспектів діяльності уряду Скоропадського. Цього вимагала складна зовнішньополітична ситуація, в якій опинилася незалежна Українська держава.

Однак не менш складною була і військово-політична ситуація, з якою зіткнулася Україна в часи діяльності гетьмана. Довелося вести боротьбу проти більшовицької Росії, зважати на недружні задуми генерала Денікіна. Серйозною загрозою для національної безпеки був французький експедиційний корпус, який домінував на півдні України. Антиукраїнськими діями себе заявили реакційні уряди Польщі та Румунії.

Гетьман П. Скоропадський, як військовий діяч повинен був розуміти значення створення боєздатних Збройних сил, які могли відстояти незалежність держави. На жаль, не все генералу П. Скоропадському вдалося в цьому сенсі здійснити.

Передусім, на наш погляд, не вдалося сформувати надійний офіцерський корпус. Позначилися і промахи П. Скоропадського, які були допущені, ще за часів існування Центральної Ради, коли можна було зберегти боєздатність частин, якими він командував. Швидкий відхід німецьких військ, на підтримку яких розраховував П. Скоропадський, ускладнив і без того непросте військове становище України.

Підсумовуючи, наголосимо: гетьман П. Скоропадський, незважаючи на певні прорахунки, непослідовні дії в окремих випадках, займе помітне місце в історії незалежної України як державний діяч, чого, на жаль, не можна сказати про нього як про керівника Збройних сил.

1. Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Непринцев В.Ф. *Україна від найдавніших часів до сьогодні: Хронологічний довідник*. – К.: Наук. думка, 1995. – 687 с. 2. Держалюк М.С. *Міжнародне становище України та її визвольна боротьба у 1917–1922 рр.* – К.: Либідь, 1988. – 360 с. 3. Дорошенко Д. *Мої спогади про недавнє минуле (1914–1918). Частина третя. Доба Гетьманщини (1918)*. – Львів, 1923. – 63 с. 4. Дециньський Л.Е., Панюк А.В. *Міжнародні відносини України: історія і сучасність: Монографія*. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту „Львівська політехніка”, 2001. – 424 с. 5. Литвин В.М. *Україна: доба війн і революцій (1914–1920)*. – К.: Альтернативи, 2003. – 488 с. 6. Kutschabsky W. *Die Welt Ukraine im Kampf mit Polen und dem Bolschewismus in din Jahren 1918–1922, 1934*. 7. *Нариси з історії дипломатії України / О.І. Галенко, Є.Є. Камінський, М.В. Кірсенко та ін.; Під ред. В.А. Смоля.* – К.: Вид. дім „Альтернативи”, 2001. – 736 с. 8. *Революція на Україні. По мемуарам белых*. – М.: Гос. изд-во, 1930. – 435 с. 9. Рубльов О.С., Реєнт О.П. *Українські визвольні змагання 1917–1921 рр.* – К.: Вид. дім „Альтернативи”, 1999. – 319 с. 10. *Советская историческая энциклопедия*. – М.: Сов. энцикл., 1969. – Т. 12.

УДК 94(477) “1919”

Л.В. Скорич

Національний університет “Львівська політехніка”

РОЗРОБКА СТРАТЕГІЧНИХ ВІЙСЬКОВИХ ОПЕРАЦІЙ ОБ’ЄДНАНИХ УКРАЇНСЬКИХ АРМІЙ 15–30 ЛИПНЯ 1919 р.

© Скорич Л.В., 2006

Узагальнено дискусії командування Галицької і Наддніпрянської армій щодо розробки Київської та Одеської наступальних операцій у липні 1919 р. Проаналізовано військово-історичні студії Миколи Капустянського, Василя Кучабського, Осипа Дольницького, сучасні публікації, в яких показано передумови та наслідки наступу об’єднаних військ на Київ.

The article summarizes’ discussions devoted to the scholarly analysis of the Kyiv and Odessa often live operations, designed by the commander – in – chief (?) of UNA and UNP Armies. The article gives an overview of the studies by M. Kapustyansky, V. Kuchabsky, O. Dolnytsky, contemporary scholarly, work’s; dealing with pre – conditions and consenrences of the offensive of the offensive of the united troops on Kyiv.

Українсько-польська війна 1918–1919 рр. закінчилася поразкою молоді Галицької Армії у протистоянні зі збройними силами Польщі, за якою стояли могутні держави Антанти і США. Її зумовили фактори, здебільшого об’єктивного характеру: величезні матеріальні і людські втрати під